

جایگاه اکوتوریسم در ایجاد اشتغال و درآمدزایی بخش منابع طبیعی

(مطالعه موردی: کوه صفه شهر اصفهان)

**Eco Tourism situation in generation of employment and income
in part of natural resources (case study: mountain soffe in
esfahan city)**

زهرا نامداری^۱

^۱دانشجوی کارشناسی ارشد مهندسی منابع طبیعی - محیط زیست دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات خوزستان

Email: namdary.zahra@yahoo.com

چکیده

توسعه روزافزون علوم منابع طبیعی و محیط زیست در سطح دنیا، ایجاد شاخه های نوینی از علوم و صنایع مربوط را در پی داشته که هر یک به نوبه خود قابلیت اثرپذیری از بوم سازه طبیعی را دارا هستند. دانش اکوتوریسم یا گردشگری طبیعت به عنوان یکی از پرجاذبه ترین و در عین حال پرمفعت ترین علوم وابسته به منابع طبیعی و محیط زیست تلقی می شود که هنوز در ایران به طور جدی بدان پرداخته نشده است. منابع طبیعی بخشی از میراث جهانی است که در برگیرنده جلوه های ویژه ای از زیبایی هاست و اکوتوریسم پدیده ای است در جهت شناخت این موارد ماندگار، در دهه های اخیر به دنبال توسعه فرهنگی، احیا و حفاظت از منابع طبیعی از اهمیت دو چندان برخوردار شده است. در این زمینه کوشش های قانونی و فنی توسط دولت ها به عمل آمده است که با برنامه ریزی، انجام مطالعات جامع، تخصیص منابع انسانی کارآمد و اعتبارات مورد نیاز، فرهنگ سازی و اطلاع رسانی می توان موجبات رونق اقتصادی، تولید ثروت بر مبنای دانایی محوری و اشتغال مولد را در آنها فراهم آورد. گردشگری طبیعت (اکوتوریسم) پدیده ای است بسیار کهن که از دیرباز در سراسر جهان وجود داشته و این پدیده (EcoTourism) فعالیتی دوستدار محیط زیست (غیرمخرب)، سودآور، اشتغالزا و دارای ماهیتی مردمی در راستای حفاظت از مناطق و منابع طبیعی است. در این تحقیق سعی شده است جایگاه اکوتوریسم را در ایجاد اشتغال و درآمدزایی در بخش منابع طبیعی بررسی کنیم. در این پژوهش که در شهر اصفهان (منابع طبیعی) صورت گرفته از روش پرسشنامه ایی کلاوسون برای به دست آوردن برآورد ارزش اقتصادی تفرجگاهی استفاده شده است و همچنین برای به دست آوردن جایگاه اکوتوریسم در اشتغال، با مقایسه بین آمار اشتغال منطقه مورد مطالعه قبل از فعالیت های اکوتوریسم با آمار اشتغال بعد از فعالیت های اکوتوریسم صورت گرفته است. با توجه به نتایج به دست آمده با روشهای به کار برده شده به این نتیجه رسیدیم که اکوتوریسم جایگاه مهمی و با ارزشی در افزایش اشتغال و در آمد زایی دارد و باید تلاش کنیم که با حفظ منابع طبیعی و محیط زیست در هر چه بهتر نمودن گردشگری طبیعت این توسعه را بهبود بخشیم.

کلمات کلیدی: اکوتوریسم، منابع طبیعی، اشتغال

اکوتوریسم کوتاه شده ی عبارت اکولوژیکیال توریسم است که در زبان فارسی به طبیعت گردی معرفی شده و گرایشی نو در صنعت جهانگردی است. این شکل از گردشگری فعالیت های فراغتی انسان را بیشتر در طبیعت امکان پذیر می سازد و مبتنی بر مسافرت های هدفمند همراه با دیدار و برداشت های فرهنگی و معنوی از جاذبه های طبیعی و لذت جویی از پدیده های گوناگون آن است (Yaghmaian, 2003).

سازمان جهانی گردشگری، گردشگری را این گونه تعریف می کند، گردشگری عبارت است از مجموعه اموری که یک فرد در سفر و در مکانی غیر از محیط زندگی خود انجام می دهد، این سفر بیش از یک سال طول نمی کشد و هدف از آن سرگرمی، تفریح، استراحت، ورزش و فعالیت هایی از این قبیل است (Mehrabian, 2005) {۱}.

در توسعه صنعت اکوتوریسم به سرمایه گذاری کلان اقتصادی نیاز نیست. زیرا طبیعت گردان به امکانات رفاهی و لوکس چندانی نیاز نداشته و زیستن در فضای آزاد و آرام و محیط طبیعی بکر برای آنها جذاب تر است، که در صورت بی توجهی به اینگونه محیط های طبیعی در دراز مدت، زمینه تغییر فضاهای بکر و آرام دستخوش تغییرات فراوانی می شود بدین لحاظ محور اصلی این صنعت منابع طبیعی است. بعبارت دیگر اکوتوریستها یعنی گروههای طبیعت گرد با هدف بهره گیری از زیباییهای طبیعی و جلوه های حیرت انگیز طبیعت از قبیل آبشارها، کوهپایه ها، حوضه های رودخانه ای، دره ها، صحراها علاقه مندی بیشتری داشته و به آسمان خراشها، هتل های چند ستاره و ... کمتر توجه می کنند. بر خلاف بسیاری از صنایع در اقتصاد صنعت گردشگری به پراکندگی گرایش بیشتری وجود دارد چرا که تولید خدمات گردشگری در ردیف جاذبه های طبیعی و فرهنگی کشور قرار دارد. بهمین دلیل در صورت برنامه ریزی صحیح صنعت گردشگری بالقوه می تواند درآمد و فرصتهای شغلی قابل ملاحظه ای در خارج از شهرهای بزرگ ایجاد نماید.

انسان و طبیعت ترکیبی جدائی ناپذیرند، آدمی در طبیعت به دنیا می آید در طبیعت زندگی می کند و در طبیعت می میرد تمامی جلوه های طبیعی اعم از جنگل، کوهستان، جلگه، دریا، حوضه های رودخانه ای، چشمه ساران تماما گستره های جهانگردی (اکوتوریسم) را رقم می زنند (مجنونیان، ۱۳۷۷).

صنعت توریسم و گردشگری یکی از منابع تامین درآمد برای کشورهای جهانی از جمله کشورهای در حال توسعه بویژه کشور ایران است برای تقویت اقتصاد یک منطقه تکیه صنعت توریسم جایگاه خاصی در برنامه ریزی های ملی - منطقه و ناحیه ای دارد (مشیری و ابوسعیدی، ۱۳۸۹) {۲}.

گردشگری از قدیم با انگیزه های متفاوت صورت می گرفت. در ایران گردشگری به معنای امروزی از دهه ۱۳۳۰ آغاز شد، بوم گردی سبب رشد شخصیت و ارتقاء معرفت از فرهنگها می گردد. اسلام نیز سیر در

طبیعت را تفکری برای اهل علم می‌داند. از جمله شاخه‌های گردشگری اکوتوریسم است که از دهه ۱۹۷۰ وارد ادبیات جهان شده هر سال هم در مقایسه با گردشگری دو برابر رشد دارد و به معنای سفرهای مسوولانه و هدفمند به طبیعت است. در میان گزینه‌های مختلف گردشگری، بوم‌گردی با حفظ محیط زیست، التزام به توسعه جوامع و احترام به ویژگیهای فرهنگی از جمله گزینه‌ای است که بیشترین سازگاری با مفهوم پایداری را دارد. از ابعاد اکوتوریسم می‌توان دامنه نوردی، توریسم کوچ، طبیعت درمانی، ورزشهای ساحلی، شکار و از جاذبه‌های طبیعی کشور به قله‌های مرتفع، دریاچه ارومیه، جنگلهای شمال، رودخانه‌ها، آبهای معدنی و ... اشاره نمود، حفظ تنوع زیستی، مشارکت در تامین رفاه اجتماعی از اهداف اکوتوریسم می‌باشد، همچنین کمک به اقتصاد محلی و ترویج فرهنگ زیست محیطی و حفاظت از منابع طبیعی از اثرات مثبت اکوتوریسم و آلودگی، تخریب محیط و نابودی گونه‌های جانوری و گیاهی از اثرات منفی آن می‌باشد. برای حفظ اکوتوریسم پایداری آن بایستی مد نظر باشد که با سازماندهی، برنامه ریزی درست، مشارکت مردم محلی و آموزش می‌توان به آن رسید (عبداللهی، ۱۳۸۸).

در زمینه مطالعات ارزشگذاری در مناطق طبیعی و تفرجگاهی تا کنون مطالعات زیادی در دنیا و ایران به انجام رسیده است که در ذیل به برخی از مهمترین آنها اشاره می‌شود:

Chin chen در سال ۲۰۰۲ ارزش اقتصادی باغی در تایوان را از طریق روش هزینه سفر (TCM) مورد بررسی قرار داد. این باغ یکی از مکان‌های تفرجی مشهور در شمال شرق تایپه می‌باشد. نتایج به دست آمده از این تحقیق نشان داد که میانگین سود عایدی از تفرج سالانه برای هر یک از ساکنان محلی به میزان ۴۰۹ دلار آمریکا و سود کلی تفرج در حدود ۲۳ میلیون دلار در سال است (chin chen, 2002).

Zanderson و Jense در سال ۲۰۰۵ مقاله‌ای در ارتباط با گردشگاه‌های جنگلی و مطالعات مربوط به آن در شرق اروپا با استفاده از روش هزینه سفر ارائه دادند. نتایج این پژوهش میانگین سود عایدی برای هر یک از ساکنان محلی به ازای ورود هر گردشگر به داخل منطقه را ۱۲۲ دلار آمریکا در یک دوره ماهانه برآورد نمود (Zanderson & Jensen, 2005).

Fleming و Averil در سال ۲۰۰۸ ارزش تفرجی دریاچه مکنزی را با استفاده از روش هزینه سفر انجام دادند. این دریاچه که در کشور استرالیا قرار دارد، روزانه دارای ۲۰۰۰ نفر بازدید کننده است. ارزش تفرجی این دریاچه بین ۱۹/۲ تا ۴۴/۴ میلیون دلار استرالیا در سال برآورد شد (Fleming & Averil, 2008).

مجموعه ارتفاعات کوه صغه با بلندترین نقطه ارتفاع ۲۲۵۷ متر در جنوب غربی اصفهان با مختصات ۳۲ درجه ۳۵ دقیقه ۴۴ ثانیه شرقی و ۵۱ درجه ۳۸ دقیقه ۳۷ ثانیه شمالی واقع است (۳). این کوه از شمال به جاده کمربندی از غرب به کوههای تخت رستم و دره خان از شرق به شهرک‌ها و مجتمع‌های مسکونی و از جنوب به اراضی باز و خط آهن منتهی می‌شود. یکی از ویژگیهای جالب کوه صغه از نظر جذب

گردشگری، وجود فواصل و اندازه‌های مبادی و مقاصد مختلف است که کاملاً با مقیاسهای انسانی حرکت پیاده انطباق دارد. از یک طرف فاصله شهر تا دامنه کوه و از آن جا تا قله کوه، هم از نظر زمانی و هم از نظر مسافت مناسب است و از طرف دیگر فاصله‌ها میان عناصر برجسته کوه صاف به اندازه‌ای است که با مقیاسهای پیاده‌روی و نیازهای جسمی و روانی آن بسیار همخوانی و هماهنگی دارد {۴}.

مواد و روشها

همانطور که ذکر گردیده جهت ارزیابی اقتصادی - تفرجگاهی پارک کوهستان صفا از روش کلاوسون استفاده گردیده است. اساس این روش بر روی تخمین رابطه بین افراد مراجعه کننده به تفرجگاه و بعد مسافت اماکن مسکونی این افراد از پارک قرار دارد. نخستین گام برای پیدا کردن این رابطه، بررسی فاصله مکانی افرادی است که از این پارک دیدن می کنند. اگر پارک پیشنهادی را به عنوان یک دایره فرض کرده که افراد از شعاع‌های مختلف به آن مراجعه نمایند، بایستی دایره مرکزی را رسم کرد که از دایره دارای شعاع‌های مختلفی هستند. محدوده داخلی این دایره، معرف اماکن مسکونی اطراف پارک است. در این تحقیق پارک کوهستانی صفا به عنوان دایره فرضی در نظر گرفته شده است و محدوده شهر اصفهان و شهرستان اصفهان به عنوان دایره متحدالمرکز و اماکن مسکونی اطراف پارک کوهستانی صفا هستند. شهر اصفهان به فاصله ۳ کیلومتری از پارک صفا و شهرستان اصفهان با در نظر گرفتن بقیه شهرستان‌های اصفهان که تا شعاع ۱۷۰ کیلومتر از پارک صفا قرار دارند. با توجه به مراحل روش کلاوسون، در گام بعد تعیین جامعه آماری برای نظرسنجی افکار عمومی و تعیین تعداد پرسشنامه است که در این تحقیق ما از تعداد ۳۹۶ پرسشنامه استفاده کردیم که در فصل پاییز توسط بازدیدکنندگان تکمیل شد. پس از تکمیل پرسشنامه‌ها کار تجزیه و تحلیل آماری زیر ربط انجام پذیرفت و براساس نتایج تجزیه و تحلیل آماری پرسشنامه‌ها و مطابق با روش کلاوسون جدولی به نام تقاضای تفرجگاهی تهیه و تدوین شد و با استفاده از نتایج جدول ارزیابی اقتصادی تفرجگاه یا برآورد تقاضای تفرجگاهی باید نسبت به ترسیم منحنی تقاضای تفرجگاهی اقدام کنیم. که در این منحنی تعداد بازدیدکنندگان در محور افقی و مبالغ ورودیه در محور عمودی قرار می گیرد. در گام بعدی برآورد مبلغ اپتیمم ورودیه تفرجگاه انجام دادیم به این معنی است که مبالغ کمتر از مبلغ اپتیمم ورودیه توجیه پذیری اقتصادی پروژه را به زیر سوال می برد یعنی سرمایه گذار یا مجری طرح تفرجگاه دیگر قادر نخواهد بود که به صورت خود کفا نسبت به اداره پارک اقدام کند از طرفی مبالغ بالای ورودیه باعث می شود که تعداد مردم بازدیدکننده از تفرجگاه به حداقل خود برسد. در واقع مبلغ اپتیمم ورودیه از روی زاویه ی شکست شیب منحنی تقاضا محاسبه می شود یعنی جایی که شیب با زاویه ی منحنی تقاضا به یکباره تغییر می کند و در مرحله آخر برآورد ارزش اقتصادی تفرجگاه صورت گرفت که سطح محصور زیر منحنی تقاضای تفرجگاهی معرف ارزش اقتصادی تفرجگاه است. بدین معنی است که تعداد بازدیدکنندگان هر ورودیه در مبلغ همان ورودیه ضرب می کنیم، همین کار را برای سایر ورودیه انجام می دهیم و مبالغ مربوطه را با یکدیگر جمع می کنیم عددی که حاصل می شود ارزش اقتصادی

تفرجگاه را به ازای یک ماه نشان میدهد آنگاه این ارزش اقتصادی را در تعداد ماههای استفاده از تفرجگاه در طول سال ضرب می کنیم تا ارزش اقتصادی یک سال به دست آید.

پرسشنامه ارزیابی اقتصادی تفرجگاهها پروژه قابلیت سنجی پارک کوهستانی صفه

نام تفرجگاه: مصاحبه شونده: مصاحبه
کننده: مصاحبه

ساعت و تاریخ مصاحبه: شرایط جوی حاکم بر منطقه در زمان تکمیل پرسشنامه:

۱- وضعیت شخصی:

مرد زن مجرد متاهل
سن

۲- شغل شما چیست؟

آزاد کارمند بازنشسته بیکار
محصل نوع شغل

۳- میزان تحصیلات شما چیست؟

بی سواد ابتدایی متوسطه دانشگاهی
حوزوی

۴- در طول سال مجموعاً چقدر از وقت خود را به تفرج اختصاص می دهید؟

یک هفته دو هفته یک ماه چند ماه
فقط روزهای تعطیل

۵- اگر هوا خوب باشد کدامیک از تفریحات زیر را ترجیح می دهید؟

سینما باشگاه ورزشی کوهنوردی گردش در طبیعت
نشستن در محیطی آرام با خانواده دوچرخه سواری اسب سواری
سایر موارد

۶- با احداث پارک کوهستانی صفه هر چند مدت یکبار به آنجا می روید؟

هفته ای یکبار هفته ای دو بار هر دو هفته یکبار ماهی
یکبار

هر چند ماه یکبار

۷- با چه وسیله ای ترجیح می دهید خود را به پارک کوهستانی صفا برسانید؟

پیاده دوچرخه موتور سیکلت اتومبیل شخصی تاکسی
اتوبوس شرکت واحد

۸- در کدام یک از روزهای هفته ترجیح می دهید به پارک کوهستانی صفا بروید؟

شنبه یکشنبه دوشنبه سه شنبه چهارشنبه پنجشنبه جمعه
روزهای تعطیل

۹- بیشتر با چه ترکیبی به پارک کوهستانی صفا می روید؟

انفرادی گروهی و دوستانه خانوادگی

۱۰- چه فصلی از سال را برای گردش و استفاده از پارک کوهستانی صفا ترجیح می دهید؟

بهار تابستان پاییز زمستان
بی تفاوت

۱۱- چه نوع راه دسترسی را در پارک کوهستانی صفا بیشتر می پسندید؟

آسفالته بتن ریزی شده خاکی بی تفاوت

۱۲- چه نوع درختانی را در پارک کوهستانی صفا ترجیح می دهید؟

صنوبر گلهای وحشی سوزنی برگان نارون بید
ترکیبی از درختان مختلف بی تفاوت

۱۳- اگر بخواهید خود را به جایگاه پارک کوهستانی صفا برسانید چه مدت زمانی طول می کشد؟

کمتر از ۱۵ دقیقه کمتر از ۳۰ دقیقه کمتر از ۴۵ دقیقه کمتر از ۱ ساعت
بیش از ۱ ساعت

۱۴- جهت احداث امکانات تفریحی در پارک کوهستانی صفا کدامیک را ترجیح می دهید؟

نماز خانه رستوران و کافی شاپ زمین بازی آمفی تئاتر آبنا
آلاچیق امکانات ورزشی امکانات بهداشتی سایر موارد

۱۵- آیا برای احداث پارک شهری یا جنگلی، جای دیگری در سطح شهر پیشنهاد می کنید؟

۱۶- محل سکونت شما کجاست؟

۱۷- چه مسافتی را برای دسترسی به پارک مورد نظر خواهید پیمود؟

۱۸- برای تفریح و تفرج چه منطقه ای از تفرجگاهها را بیشتر می پسندید؟

پر ازدحام کم ازدحام بی تفاوت سایر موارد

۱۹- برای احداث تسهیلات و تاسیسات پارک بیشتر چه نماهایی را ترجیح می دهید؟

سنتی (قدیمی) فانتزی طبیعی بی تفاوت

۲۰- درآمد ماهیانه شما در چه حدودی است؟

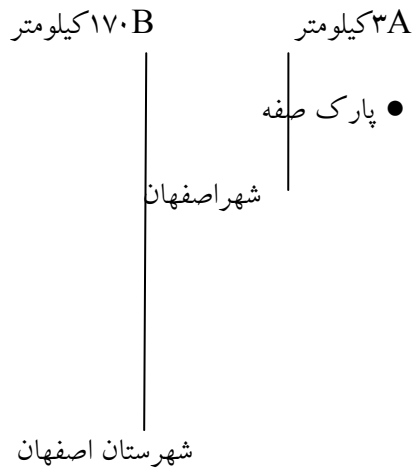
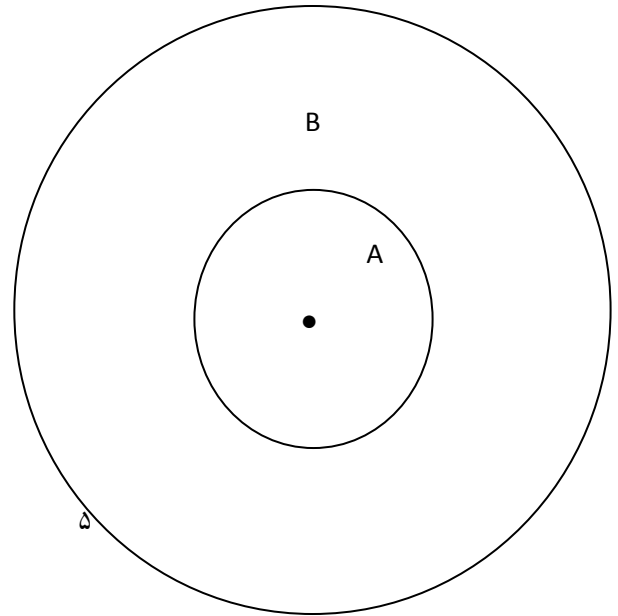
کمتر از ۱۵۰ هزار تومان ۱۵۰ تا ۲۵۰ هزار تومان ۲۵۰ تا ۳۵۰ هزار تومان بیشتر از ۴۵۰ هزار تومان

۲۱- برای رسیدن به پارک چه هزینه ای را متحمل خواهید شد؟.....تومان

۲۲- آیا در صورت احداث امکانات تفرجی در سطح مطلوب در پارک کوهستانی مایلید جهت استفاده از آن ورودیه پرداخت کنید؟ چقدر؟

بلی خیر در صورت مثبت بودن پاسخ میزان
ورودیه.....تومان

رسم دوائر متحد المركز و مشخص کردن نواحی مسکونی اطراف پارک پیشنهادی

جدول ارزیابی اقتصادی - تفرجگاهی پارک کوهستانی صفا به روش کلاسون

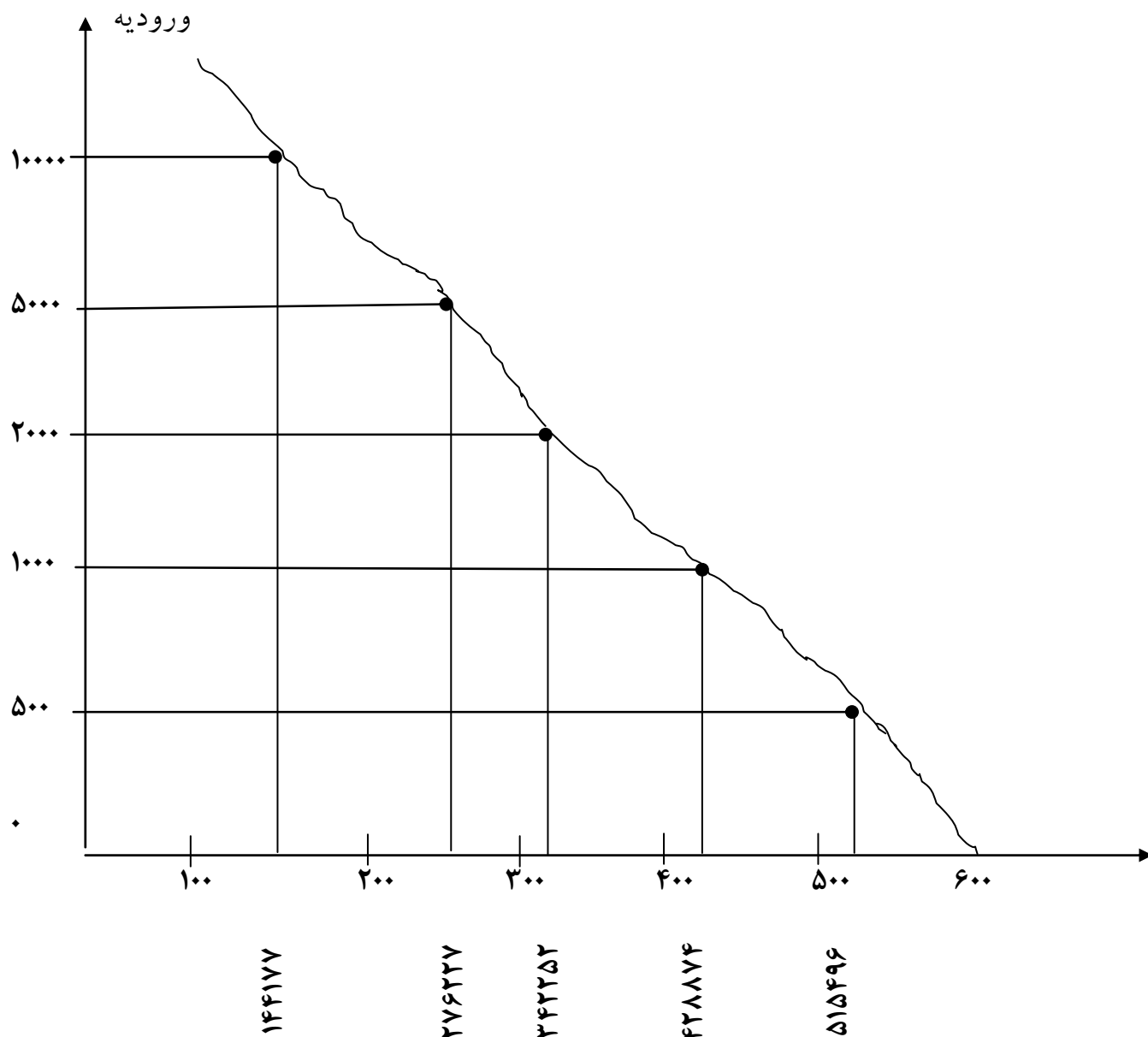
شماره ناحیه	هزینه متوسط هر بار استفاده (ریال)	جمعیت (نفر)	تعداد استفاده کنندگان (نفر)	نسبت استفاده کنندگان به جمعیت	هزینه اضافی هر بار استفاده با ورودیه معادل ۵۰۰ ریال			ورودیه معادل ۱۰۰۰ ریال	ورودیه معادل ۲۰۰۰ ریال	ورودیه معادل ۵۰۰۰ ریال	ورودیه معادل ۱۰۰۰۰ ریال
					تعداد مورد نظر	نسبت استفاده کنندگان به جمعیت	هزینه جدید (ریال)				
A	۱۷۸۵۵	۱۶۴۷۷۹۳	۱۳۳۵۶۶۷	۰/۸۱	۱۸۳۵۵	۰/۲۴	۳۹۱۳۳۸	۳۲۹۵۴۷	۲۶۷۷۵۷	۲۲۶۵۶۴	۱۴۴۱۷۷
B	۱۹۳۶۶	۱۹۸۶۵۴۲	۳۷۶۲۳۹	۰/۱۹	۱۹۸۶۶	۰/۰۶	۱۲۴۱۵۸	۹۹۳۲۷	۷۴۴۹۵	۴۹۶۶۳	۰
جمع			۱۷۱۱۹۰۶				۵۱۵۴۹۶	۴۲۸۸۷۴	۳۴۲۲۵۲	۲۷۶۲۲۷	۱۴۴۱۷۷

ارزش اقتصادی پارک صفا طی ۱ ماه به حسب ریال

$$\times 500) + (428874 \times 1000) + (342252 \times 2000) + (276227 \times 5000) + (144177 \times 10000) = 4194031000$$

(۵۱۵۴۹۶)

ریال $12 \times 4194031000 = 50328372000$ = ارزش اقتصادی پارک صفا طی ۱ سال بر حسب ریال

تعداد بازدید کنندگان

منحنی تقاضای تفرجگاهی پارک کوهستانی صفه

نتایج

با توجه به تحقیقات صورت گرفته ارزش اقتصادی پارک در یک سال ۵۰۳۲۸۳۷۲۰۰۰ ریال می باشد این عدد به سرمایه گذار تفرجگاه نشان می دهد که میزان بازگشت سرمایه چقدر است و نسبت سود به هزینه چگونه است و پس از گذشت چه مدت زمانی کلیه ی هزینه های پروژه پوشش داده می شود و تفرجگاه به

سوددهی می رسد و با توجه به منحنی تقاضای تفرجگاهی و زاویه شکست شیب منحنی تقاضا مبلغ اپتیمم ورودیه تفرجگاه صافه بین ۵۰۰۰ تا ۱۰۰۰۰ ریال می باشد. و همچنین با توجه به افزایش آمار کارکنان و تعداد هتل ها و مسافرخانه ها و همچنین آژانس های مسافرتی در سطح شهر و استان اصفهان که از سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری به دست آمده که نشان دهنده ی این است که اکوتوریسم باعث افزایش اشتغال و کسب و کار شده است. که آمار نشان می دهد ۲۵۸۵ نفر تعداد پرسنل این اماکن در سطح استان هستند که نسبت به چند سال گذشته چند برابر شده است.

منابع

- {۱} جوزی، سید علی و همکاران (۱۳۸۹). ارزشگذاری اقتصادی منابع تفرجگاهی بخش شهداد کرمان به منظور ارائه برنامه راهبردی توسعه اکوتوریسم. نشریه محیط زیست طبیعی، مجله منابع طبیعی ایران دوره ۶۳. شماره ۴. صفحه ۳۲۹ تا ۳۴۵
- {۲} مشیری، سید رحیم و سید ابوسعیدی، سید احمد (۱۳۸۹). نقش اکوتوریسم در توسعه ی پایدار و روستایی مطالعه ی موردی شاندیز (خراسان رضوی). فصلنامه جغرافیایی سرزمین، علمی - پژوهشی. سال هفتم. شماره ۲۸
- {۳} سایت ویکی پدیا
- {۴} سایت شهرداری اصفهان (www.isfahan.com)